

דף שבועי

בס"ד

פרשת האזינו תשפ"ז, מספר 1685

ראש השנה – זכר ליציאת מצרים? רוני אלשיך

גמליאל. ועוד, באו שנים ואמרו: ראינוהו בזמנו, ובלי עיבורו לא נראה, וקיבלו רבן גמליאל. אמר רבי דוסא בן הורקנס: עדי שקר הן, היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה? אמר לו רבי יהושע: רואה אני את דבריך. שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר, אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר: "אלה מועדי ה' מקראי קדש אשר תקראו אתם", בין בזמן בין שלא בזמן — אין לי מועדות אלא אלו... נטל מקלו ומעוטי בידו, והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבונו. עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו, אמר לו: בוא בשלום רבי ותלמידי! רבי — בחכמה, ותלמידי — שקבלת את דברי. גמרא: אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני. אמר לו: אמור. אמר לו: הרי הוא אומר "אתם" "אתם" "אתם" שלש פעמים. "אתם" — אפילו שוגגין, "אתם" — אפילו מזידין, "אתם" — אפילו מוטעין. בלשון הזה אמר לו: עקיבא נחמתני, נחמתני (ראש השנה כד ע"ב — כה ע"א).

מהרישא של המשנה עולה, שרבי יהושע וקודמיו צודקים במצב הדברים, ורבן גמליאל טועה. והפעם מדובר באיסור כרת של תענית יום הכיפורים! והגמרא מיד מחדדת: "אתם" — אפילו שוגגין, "אתם" — אפילו מזידין, "אתם" — אפילו מוטעין. גם באגדה שבירושלמי, קידוש החודש משפיע לא רק על תזמון יום הדין, אלא גם על הדין עצמו, כמו מצוות תקיעת שופר, ובהמשך עונש כרת ביום הכיפורים. אך יש לשים לב; בבבלי, אין מדובר בעניין טכני (היו או לא היו עדים), הדברים אמורים גם בהתייחס לבית דין מוטעה או אפילו מזיד!! עדיין, קשר הלכתי "טכני" שכזה, אינו מספק כדי להפוך את ראש השנה או את יום הכיפורים ל"זכר ליציאת מצרים", ויש לפענח את הקשר המהותי, שאולי ישפוך אור גם על הסיבה למדרש ההלכה: "אתם" — אפילו שוגגין, "אתם" — אפילו מזידין, "אתם" — אפילו מוטעין.

"ותתן לנו ה' א-לוהינו באהבה את יום הזכרון הזה, יום תרועה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים". הגם שמדובר בנוסח אחיד לחגים, ניתן להניח שרבים שאלו את עצמם מה לראש השנה וליציאת מצרים?

התשובה הראשונה שלכאורה עולה במחשבה היא מאמר חז"ל בגמרא: "בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, בניסן נגאלו, בתשרי עתידין ליגאל" (ראש השנה יא ע"א).

האם זה מספיק כדי לקשור את יום הדין ליציאת מצרים? באותה מידה ניתן היה לקשור אותו לירידה למצרים, שהרי בדף הקודם בגמרא (למעשה רק שורה אחת לאחר) אנו מוצאים: "בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין" (ראש השנה י ע"ב). מכאן הרי החלה הירידה למצרים...

דומה שיש לחפש קשר עמוק יותר הנרמז באופן ציורי בירושלמי:

וחורנה אמר: אי זו אומה כאומה הזאת. בנחה שבעולם השלטון אומר: הדין היום, והליסטיס אומר: למחר הדין. למי שומעין? לא לשלטון? אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן. אמרו בית דין: היום ראש השנה. הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת: העמידו בימה [עמדו סניגורין יעמדו קטיגורין. שאמרו בני. היום ראש השנה]. נמלכו בית דין לעברה למחר. הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת: העבירו בימה למחר. יעברו סניגורין יעברו קטיגורין. שנמלכו בני לעברה למחר. מה טעם? כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. אם אינו חוק לישראל כביכול אינו משפט לאלהי יעקב (ירושלמי- ראש השנה א', ג').

הירושלמי מציג את "כפיפות" העיתוי של דינו של הקב"ה לקידוש החודש על ידנו.

ציורי פחות אך בוטה יותר, אנו מוצאים במשנה, ובהמשכה בגמרא, בהתייחס ליום הכיפורים:

מתניתין: מעשה שבאו שנים ואמרו: ראינוהו שחרית במזרח, וערבית במערב. אמר רבי יוחנן בן נורי: עדי שקר הם. כשבאו ליבנה קיבלו רבן

* רוני אלשיך שימש בעבר כסגן ראש השב"כ ומפכ"ל לשעבר של משטרת ישראל.

בשני החודשים אנו רואים שלושה מועדים מקבילים: בראשון לחודש, בעשור לחודש, ואז: בחמישה עשר בו.

בתשרי אנו רואים בתאריכים אלה מדרגות בתשובה; יום הדין, יום הכפרה ו"ראשון לחשבון עוונות".¹ בניסן ניתן לראות בהם מדרגות בהשגת החירות: אדנות על הזמן, "משיכת" אלוהי מצרים וקשירתו לכרעי המיטה ואז – בחמישה עשר שחיתו... כאקט משמעותי של חירות, בעיקר לאור העובדה שלאחר שחיתת הפסח ממתינים לבוקר ללא חשש מהמשעבדים.

במבט עמוק יותר, זו איננה רק סימטריה. החירות והתשובה שזורים זה בזה. כדי לחזור בתשובה, יש "לשחרר" את כל השעבדים שבהם נתון האדם; ללא חירות, לא ניתן להיות עבד ה'. ואכן, בתוספות, בהתייחס למחלוקת מתי נברא העולם, ר"ת אומר כי "אלו ואלו דברי א-לוהים חיים"² (ר"ה כז ע"א) ומסביר כי בתשרי נברא העולם ב"מחשבה" ("הרת עולם" ? ר.א.) ובניסן הוא נברא בפועל. בעקבותיו, העוסקים בפנימיות כאר"י (מצוטט ב"קדושת לוי", ליקוטים) ורבים אחרים הסבירו איש כדרכו, והכריעו לשיטתם בשאלה האם אכן מדובר במחלוקת.

כך או אחרת, התורה פותחת בבראשית עם "א-לוהי הטבע", שברא גם את השבת שהיא "קביעה וקיימא", ומייד כש"א-לוהי ההיסטוריה"³ התגלה לעם ישראל, הפך העם כבר במצווה הראשונה ל"מקדש הזמנים": "אמר אביי: שבת קביעה וקיימא, יום הכפורים – ב' דינא דקא קבעי ליה" (חולין קא ע"ב).

הקמת העם, בניית חירותו ומושג התשובה קשורים אם כן קשר בל ינתק, עד כי נכון לומר: "זכר ליציאת מצרים".

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

- 1 "ולקחתם לכם ביום הראשון. וכי ראשון הוא, והלא יום חמשה עשר הוא, ואת אמרת ביום הראשון. אלא ראשון הוא לחשבון עונות"... (תנחומא אמור, כב' א.)
- 2 התוס' מתייחס לסתירה בפיוטי הקליר בין זה של שמיני עצרת (כשיטת ר' אליעזר) ובין הפיוט בפסח (כשיטת ר' יהושע).
- 3 או בניסוח אחר: "וא"כ בודאי עולם הנסים נברא בניסן ועולם הטבע בתשרי. וע"כ ישראל שכל מציאותם היא דרך נס... ע"כ מונין החדשים מניסן... ומלכי אוה"ע מתשרי" (שם משמאל, פרשת ויקהל).

רש"י פותח את פירושו לתורה בקושייה מדוע פותחת התורה בבראשית:

אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל.

כבר עמדו פרשני רש"י כמו הרא"ם, שפתי חכמים ועוד על ההדגשה "שנצטוו בה ישראל", כדי לתרץ מדוע רש"י "מדלג" על מצוות שניתנו לפני קימומו של העם, בטרם קיבלנו את "תורת משה" (כמו למשל מצוות גיד הנשה).

ודוק, אין מדובר בתירוץ מילולי, אלא מהותי: המצווה הראשונה שבה נצטווה עם ישראל כעם. ומכאן הוה אמינא (הייתי אומר) להתחיל דווקא שם את התורה.

ושוב נשאלת השאלה, מדוע זו המצווה הראשונה שבה נצטוונו כעם? ואולי חשוב מכך, מדוע לא מדוע לא "המתנה" המצווה לקבלת התורה והקדימה את יציאת מצרים?

נדמה שהתשובה לכך פשוטה כפי שלמדנו ריה"ל: "עבדי זמן עבדי עבדים הם, עבד ה' הוא לבד חופשי" (דיואן רבי יהודה הלוי).

עם ישראל עומד לצאת מעבדות לחירות. תנאי ראשון לחירותו של אדם הוא להיות אדון לזמנו. ברמת העם, ה"אדנות" מיוצגת במעמד קידוש החודש עבור כלל העם.

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש ששה לבית אבות ששה לבית (שם' יב:ג).

והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים (יב:ו).

שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתיכם כי כל אכל חמץ ונקרתה הנפש ההוא מ ישראל מיום הראשון עד יום השבעי (יב:טו).

עיתוי לקיחת השה בפסח מצרים, כמו גם זמן אכילת המצות ואיסור חמץ בכתת בפסח דורות, תלויים בקידוש החודש.

לפני יציאת מצרים מתקבלת השליטה בזמן. עם זאת, השחרור מעולה של העבדות, תלוי בשעבוד לאדון הכול: "עבד ה' הוא לבד חופשי", ותהליך זה יושלם לכאורה במתן תורה: "חרות על הלוחות". אל תקרא חרות אלא חירות. שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (משנה אבות, ו, ב).

לדורות: השעבוד לאדון הכול הוא מרכזו של ראש השנה, בו אנו ממליכים את הקב"ה עלינו. אם כן, יציאת מצרים היא המועד שבו הפכו ישראל ל"מקדשי הזמנים", הן אלה המציינים ישירות את יציאת מצרים, והן את יתר מועדי השנה התלויים במצווה הראשונה שבה נצטוו ישראל.

כדאי לשים לב להקבלה (דומני ששמעתי אותה מפי הרב ראובן ששון) בין המבנה של חודש תשרי לזה של ניסן. הקבלה זו קשורה לכאורה גם למחלוקת (אם אכן חולקים, ראו להלן) האם בתשרי נברא העולם או אולי בניסן.